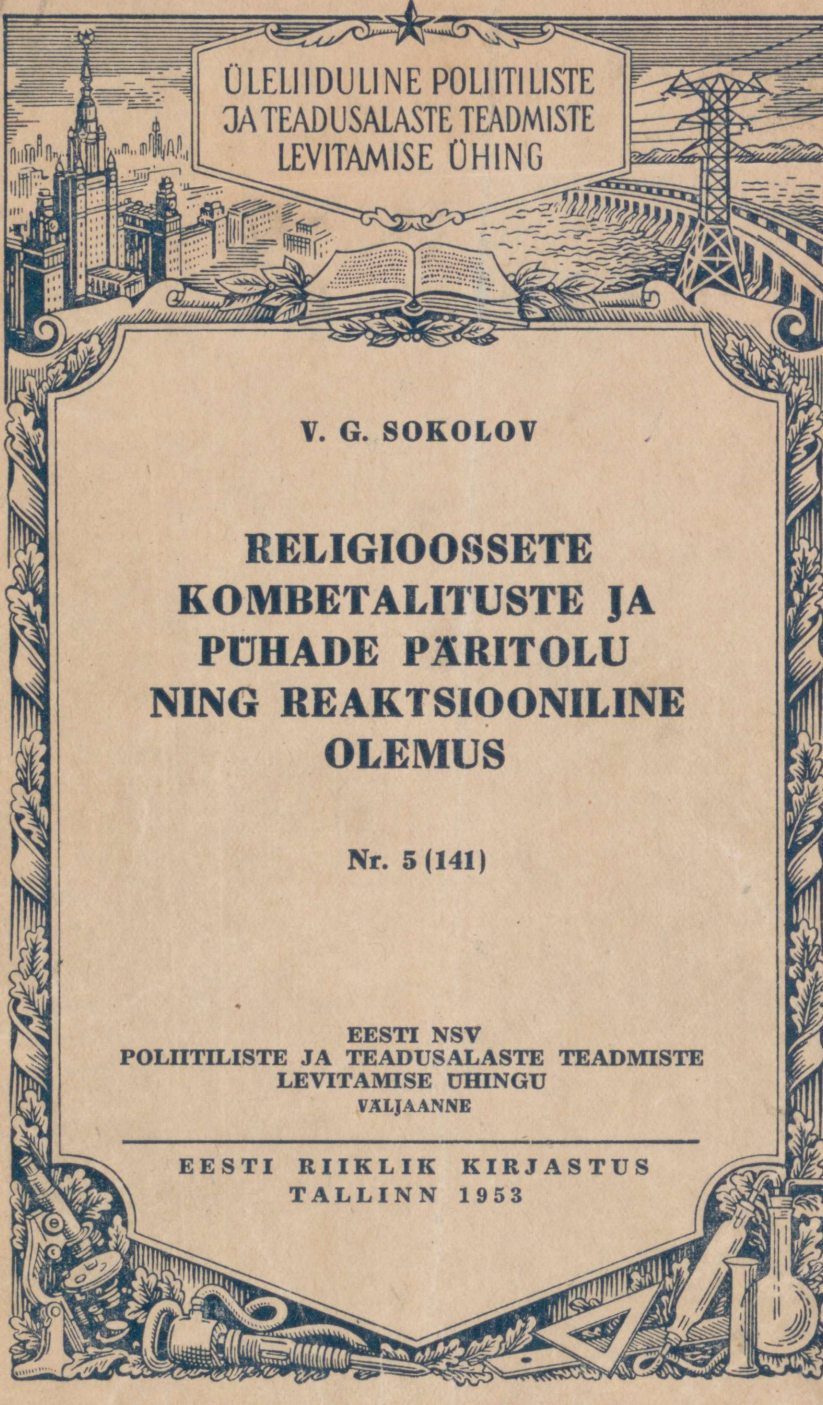

ÜLELIIDULINE POLIITILISTE
JA TEADUSALASTE TEADMISTE
LEVITAMISE ÜHING

V. G. SOKOLOV

**RELIGIOOSSETE
KOMBETALITUSTE JA
PÜHADE PÄRITOLU
NING REAKTSIOONILINE
OLEMUS**

Nr. 5 (141)

EESTI NSV
POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE
LEVITAMISE ÜHINGU
VALJAANNE

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1953

#2/23927

141
ÜLELIIDULINE POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE
LEVITAMISE ÜHING

V. G. SOKOLOV

RELIGIOOSSETE
KOMBETALITUSTE JA PÜHADE
PÄRITOLU
NING REAKTSIOONILINE OLEMUS

EESTI NSV POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE
LEVITAMISE ÜHINGU
VÄLJAANNE

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS · TALLINN 1953

1953. aasta kirjandus

Originaali tiitel:

В. Г. Соколов

Происхождение и реакционная сущность
религиозных обрядов и праздников

Tõlkinud A. Ristkok

ARHIIVKOGU

2

Tartu Riikliku Ülikooli

Raamatukogu

23927

Sisukord

Religioosne kultus ja tema päritolu	4
Ristiusu kommete päritolu ja nende reaktsiooniline olemus	9
Ristiusu religioossete pühade päritolu ja klassiselo	19
Religioossete igandite täieliku ületamise eest nõukogude inimeste teadvuses ja igapäevases elus	32

Religioon koos tema asutistega on ekspluataatorlikus ühiskonnas (orjanduslikus, feodaalses, kapitalistlikus) endast alati kujutanud ja kujutab ühiskonna majandusliku korra pealisehituse üht elementi. Religiooni ja kiriku ülesandeks niisuguses ühiskonnas on ekspluataatorliku korra õigustamine ja kaitsmine, selle kujutamine vääramatuna ja igavesena, «jumalast antuna». Ekspluataatorlikud klassid on kõikidel aegadel toetanud ja toetavad, kindlustanud ja kindlustavad religiooni ja tema organisatsioone.

Rääkides ekspluataatorlike klasside huvitatuses religioonist, näitas V. I. Lenin 1902. aastal oma artiklis «Politiiline agitatsioon ja klassiseisukoht», et seal kus ühiskond on organiseeritud nii, et tühine vähemik kasutab rikkust ja võimu, mass aga kannatab alaliselt puudust, on täiesti loomulik ekspluataatorite poolehoid usule, mis õpetab nuri-semata taluma maapealset põrgut oletatava taevase paradiisi pärast.

Tsaari-Venemaal esines kirik isevalitsuse ja kodanlik-feodaalse korra vaimse toena, jumalustades ja õigustades neid, ning kasutades selleks kõiki religioosseid vahendeid masside mõjutamiseks, eriti aga religioosseid kombetalitusi ja pühasid.

Samal ajal religioosset kombetalitused ja pühad hoidsid ülal ja kindlustasid Venemaa rõhutatud ja ekspluateeritavate masside hulgas kõige tumedamaid ja võhiklikumaid kujutlusi maailmast, loodusest, ühiskonnast ja inimesest. Sotsiaalne rõhumine ja sellest tingitud vaesus ning vaimupimedus põhjustasid usuliste eelarvamuste ja ebaususe eluvõimsuse töötajate seas.

Kaasaegsetes kapitalistlikes maades kodanlus toetab ja levitab intensiivselt religiooni ning igasugust usupimedust, finantseerib heldelt kiriklikke organisatsioone, kes jumala nimel, kasutades ära kõige mitmesugusemaid masside usulise uimastamise vorme, õigustavad orjuslikku

korda, vaesust, rõhumist ja veriseid imperialistlikke sõdu. Rooma paavsti poolt juhitud katoliiklik kirik on kapitalistlikes maades juba ammu muutunud üheks ameerika sõjaõhutamise tööriistaks, tööriistaks kõige jämedama harimatuse levitamiseks massides. Ta on teaduse, progressi, demokraatia ja sotsialismi õelaimaks vaenlaseks.

NSV Liidus on alatiseks likvideeritud usku sünnitavad ja toitvad juured — sotsiaalne rõhumine, ekspluateerimine, vaesus, töötus ja harimatus. Kapitalistliku korra likvideerimisega meie maal lakkas usk meil olemast pealisehituseks. Rõhuv enamik nõukogude inimesi on täielikult katkestanud sidemed teadusevastase ja reaktsioonilise usulise ideoloogiaga. Ometi ei ole teatud osa Nõukogude kodanikest veel lõplikult vabanenud usulistest iganditest, käib kirikus, täidab ristiusu kombetalitusi ja pühitseb usupühasid. Tuleb märkida, et seda kõike tehakse reeglina mitte mingisuguste sügavate usuliste veendumuste pärast, vaid sagedamini harjumusest, traditsioonide ja kommete pärast, mis tihti peale on äärmiselt kergesti külgehakkavad ja elujõulised. Kuid see ei tähenda sugugi, et need vanad harjumused, traditsioonid ja kombed oleksid kahjutud ja süütud. Religioossed igandid ja ebausk on niisama teadusevastased ja reaktsioonilised, kui seda on religioon ise. Nende igandite ideeline ületamine on koostisosaks kogu meie töös töotajate kommunistlikul kasvatamisel, tähtsamaks tingimuseks järkjärgulisel üleminekul sotsialismilt kommunismile.

Religioosne kultus ja tema päritolu

Iga usu põhialuseks on kujutlused sellest, et nähtava materiaalse maailma kõrval eksisteerib veel nähtamatu, ebamateriaalne, üleloomulik maailm, mis on asustatud eriliste kehatute olenditega, nagu jumalad, inglid, pühakud, vaimud jne. See ebamateriaalne, üleloomulik maailm on, — usulisest vaatepunktist vaadates — eksisteeriva maise maailma põhjuseks ja loojaks, kuna maakera ja kõige elava temal, muuseas ka inimese, olla loonud üleloomulikud olendid (jumal või jumalad). Kõiges, mis ümbritseb inimest, avaldub jumala tahe, kinnitavad igasuguste religioossete usuõpetuste esindajad.

Juba ainuüksi sellepärast, et religiooni põhialuseks on usk üleloomulikkusesse, on ta vastandlik teadusele, mis

tõendab ja kinnitab, et reaalne, tunnetuslikult tajutav maailm, kuhu kuulume ka meie, inimesed, on ainus tegelik maailm. «Igasugune usund,» õpetab J. V. Stalin, «on midagi vastandlikku teadusele.»¹

Igas religioonis sisaldub kogumik erilisi maagilisi tegevusi, mis moodustavad selle või teise kultuse. Need tegevused kujutavad endast katseid luua mingisugust sidet inimeste ja olematute üleloomulike jõudude (jumalad, «pühakud» jm.) vahel, et saada neilt abi ja eestkostmist ning kaitset õnnetuste, mure ja kannatuste vastu. Kultusesse (ladinakeelsest sõnast «cultus» — austamine) kuuluvad jumalateenistused, erilised rongkäigud, müsteeriumid, «ikoonide», «pühakute» ning nende «säilmete» kummardamine, igasugused usulised kombetalitused, erilised «sakramendid», pühad jne. Usulise kultuse varal propageerib kirik vaateid inimese tühisusest ja jõuetusest, sisendab usklitele ideid üleloomulike jõudude piiramatust võimsusest ja äratav lootusi nende jõudude armulikkusele inimese vastu kui mitte maapealses, siis vähemalt «hauataguses» elus. Usulise kultuse täitmine on rangelt reglementeeritud kindlate reeglitega, millest mitte kinnipidamisel — usulisest vaatepunktist vaadatuna — võib inimese palve jumala või «pühaku» poole osutada asjatuks. Usukultuse reeglid, mis tekkisid usu väljakujunemise koidikul, on ekspluataatorliku korra tingimustes niivõrd keeruliseks muutunud, et paljusid neist täidetakse ainult eriliste isikute poolt (nõiad, paganausu preestrid, vaimulikud, mullad, rabid, paatrid jt.). Neid isikuid on hakatud pidama annete poolest eriliselt õnnistatuiks, vaimude ja jumalate enda poolt valituiks, kellele on osaks antud erilised omadused, «taevane arm».

Usukultuse täitmine selleks eriliselt kohandatud ruumides (templites, mošeedes, kirikutes, sünagoogides jne.) on seotud eelkõige uskliku teatava emotsionaalse mõjustamisega. Koori- ja soololaul, orelimuusika, kirikukellade helin, seinamaalid, skulptuurid, põlevad küünlad ja ikoonilambid, viirukilõhn, lillede ja kullaga kaunistatud jumalakujud, vaimulikkude salapärased manipulatsioonid kultuseesemete ja palvetajate endaga, jutlused, hüüatused ja üldse kogu jumalateenistuse müstikast läbi imbunud õhkkond, kõik see suurendab usklite religioosseid tundeid ja meeolusid ning kergendab reaktsiooniliste usuliste ideede sisendamist nen-

¹ J. V. Stalin, Teosed, 10. kd., lk. 129.

dele. Sellepärast on vaimulikud alati pööranud ja pööra-
vad kultusele erilist tähelepanu. Igal usundil on oma,
ainult temale omane kultus. Ei ole õieti ühtki usundit kul-
tusetä, maagiliste tseremooniatega ja tegevusteta.

Maagiliste tegevuste kogumikuna on usukultus üheks
religiooni püsivamaks küljeks. Olles kord kujunenud, allub
ta äärmiselt aeglaselt vähegi olulistele muudatustele vor-
mis. Just sellepärast pole raske kindlaks teha, et näiteks
kaasaegne ristiusu kultus sisaldab endas äärmiselt suurt
hulka elemente palju varasematest religioonidest, kui krist-
lus ise. Selle või teise ristiusu kombetalituse või püha
tähelepanelikul tundmaõppimisel leiame neis tingimata
muistsete küttide, karja- ja viljakasvatavate maagia jälgi,
jälgi ürgsete inimeste naiivsest usust vaimudesse, kes just-
kui juhiks loodust ja määraks inimese elu ja heaolu.
Kui aga usuline kultus inimeste ja üleloomulike jõudude
«suhtlemisviiside» kogumikuna allus muudatustele äärmi-
selt aeglaselt, siis selle «suhtlemise» sisu, tema eesmärk
muutus vastavalt ühiskonna ja religioossete uskumuste
arengule. Usukultuse niisugused küljed, nagu näiteks pal-
ved, jumalateenistused, jumalakujude kummardamine,
«kurjade vaimude väljaajamine», ohverdamine jne. esine-
sid juba ürgses religioonis. Kaasaegsed religioosid kom-
betalitused, sealhulgas ka kristlikud, erinevad vormilt väga
vähe ürgsetest, kuid sisu on nendel hoopis teine.

Usk tekkis meist kaugetel ürgaegadel inimese jõuetuse
tõttu võitluses loodusega. Ürgsete sugukondade suletus,
väikesearvulisus ja eraldatus, ürgsete inimeste seotus
nende ühiskondlikus elus, nendel lasuvate arusaamatute
minevikutraditsioonide täitmise rasked kohustused, tootlike
jõudude madal arengutase, ning sellest tingitud jõuetus
võitluses loodusega — need olid põhjused, mis sünnitasid
ürgses inimeses abituse ja hirmu ideoloogia. Nende väliste
rõhuvate jõudude fantastiliseks peegelduseks inimeste pea-
des oli usk üleloomulikusesse. See usk üleloomulikusesse
ongi iga religiooni põhialuseks.

Ürgaegne inimene kohtas kõikjal hädaohte, õnnetusi,
ootamatuid ja temale arusaamatuid loodusnähtusi, mida ta
ei suutnud mõista ega mõjutada oma primitiivse tehnikaga.
Igas esemes ja loodusnähtuses viirastusid talle salapärased
üleloomulikud jõud, mis talle näisid kord vihastena ja õela-
tena, kord heade ja armulistena. Ürgne inimene personi-
fitseeris loodust, omistades esemeile ja nähtustele iseenese

omadusi (teadvust, tahet, soove, kirgi, tundeid jne.), kuid äärmiselt liialdatud mõõdetes. F. Engels kirjutas: «...Loodusjõudude personifitseerimise teel tekkisid esimesed jumalad, mis religiooni edasiarenemisel omandasid üha rohkem üleloomulike jõudude kuju.»¹

Kuna ürgsed inimesed oma abituse ja sügava harimatuse tõttu uskusid igasugustesse, nende enda fantaasia poolt loodud vaimudesse ja jumalatesse, looduse «peremees-tesse» ja «valitsejatesse», siis nad kujutlesid, et nendest jumalatest sõltub inimese kogu heaolu. Ürgne inimene püüdis mingil moel vaime ja jumalaid «mõjutada», neid armuliseks ja lahkeks teha, neid igasuguste võtete ning maagiliste (nõialike) kombetalitustega vajalikus suunas mõjutada.

Erilise püüdlikkusega, kinni pidades kindlatest reeglitest, toimetasid ürgsed inimesed igasuguseid nõiakombeid, et «tagada» endale üleloomulike jõudude kaitset. Ürgse inimese reaalsed vahendid võitluseks oma olemasolu eest, stiihiliste hädade ja alalise puuduse vastu, olid väga viletsad ja puudulikud, aga «nõrkus otsis,» kirjutas Marx, «nagu alati, päästmist imede uskumisest, ta arvas vaenlase olevat võidetud, kui tal õnnestus temast oma kujutluses jagu saada...»². Maagiliste kombetalitustega saadeti kõiki tähtsamaid sündmusi muistsete inimeste elus, nendega oli läbi imbunud kogu olustik. Võib öelda, et ürgne kultus (vaimude loitsimine, ohverdamine jm.) oli muistse inimese vaatepunktist vaadatuna nagu osaks võitlusest olemasolu eest, kuna ta tõeliselt uskus, et eriliste maagiliste võtete abil päästis oma majapidamist ja elu «roojaste», «ebamaiste» olendite ja kõikide teiste üleloomulike vaenlaste eest, kes näisid talle kaugelt kohutavamatena nähtavatest ja loomulikest vaenlastest. Sellepärast mõjus ürgaegne kultus hävitavalt tootlike jõudude arengule, segas loodusnähtuste õiget tunnetamist ning süvendas ja kindlustas inimese jõuetust võitluses loodusega.

Ent kui klasside-eelses ühiskonnas igasugused kultused (loomade, taimede, surnud esivanemate, looduse, stiihiate jne.) olid võõra ja vaenuliku looduse pimedas stiihia ees

¹ F. Engels, Ludwig Feuerbach ja klassikalise saksa filosoofia lõpp. Tallinn, 1946, lk. 16.

² K. Marx, Louis Bonaparte'i kaheksateistkümnes brümäär. Tallinn, 1952, lk. 13–14.

tekkiva jõuetuse ja hirmu fantastiliseks peegelduseks ürgse inimese teadvuses ja väljendasid tema abitust selle ees, siis ristiusk, mis tekkis klassiühiskonnas, mitte lihtsalt ei pärinud neid kultusi, vaid kohandas nad uutele ühiskondlikele tingimustele vastavaks. Oma põhilises õpetuses alistumisest, alandlikkusest, leppimisest ja vajadusest kannatada maa peal, peegeldas ristiusk oma usukommetes ja pühades eelkõige töötajate näilist jõuetust võitluses ekspluataatoritega. Peamise motiivina ristiusu kultuses esineb idee patususest, inimese tahtetusest ja vajadusest leplikult kannatada rõhumist, millele töötajad on allutatud ekspluataatorlikus ühiskonnas. Ja kõike seda õnne nimel «hauataguses elus», «sealilmas» ja «jumalariigis». V. I. Lenin kirjutas: «Seda, kes kogu eluaeg töötab ja tunneb puudust, õpetab usk alandlikuks ja kannatlikuks maises elus, lohutades lootusega taevasele tasule.»¹ Ristiusk, mis tekkis I sajandil m. a. j. orjade ja rõhutud töötajate masside usuna ja mis algul eitas igasugust kombetalitust, kohandati ruttu nii vormilt kui ka sisult vastavaks ekspluataatorlike klasside huvidele, selleks, et olla oopiumiks, vaimseks puskariks orjastatud ning rõhutud töötajate massidele. A. M. Gorki ei kirjutanud asjatult: «Kiriklikkus toimis inimeste suhtes nagu udu ja ving. Pühad, ristikäigud, «imet-tegevad» ikoonid, ristsed, pulmad, matused ja kõik, millega kirik avaldas mõju inimeste kujutlusvõimele, millega ta joovastas mõistust, — kõik see etendas palju suuremat osa «mõistuse kustutamise» protsessis, võitluses kriitilise mõtlemise vastu, — etendas suuremat osa, kui tavatsetakse mõelda.»²

Üheaegselt jäi ristiusu kultusesse ka see, mis oli iseloomulik ürgsetele kultustele: usk kurjadesse ja peadesse vaimudesse, palumine viljasaagi, haigustest tervendamise, loomade kaitse jne. eest, rääkimata eriliste maagiliste võtete tehnikast «lähikäimiseks» üleloomulikkude jõududega ja nende «mõjutamiseks».

Vana Rooma impeeriumi mitmesugustel rahvastel, nagu roomlastel endalgi, olid ristiusu ilmuniseni omad religioossed usundid, milliste algallikaks oli ürgne religioon koos selle kultusega (loitsimistega, ebajumalate kummardamisega, kevadiste ja sügiseste pühadega põllutöö ja viljakuse

¹ V. I. Lenin, Teosed, 10. kd., lk. 64.

² M. Gorki, Kirjandusest. Tallinn, 1948, lk. 317.

jumalate auks, kõikvõimalike «puhastamistega», «pühitsemistega» jne.). Ristiusk oli uueks religiooniks, kuid ta ei saanud täielikult lahti öelda kõikidest temale eelnenud usu-listest kultustest. Ta ei saanud neid «keelata» või «ära muuta» ja seepärast lülitas nad suurel määral endasse, neid vastavalt ümber töötades ja oma sisuga varustades. Näiteks on müütiline Kristus loodud täielikult legendidest ja müütidest muistsete põllunduslike religioonide jumalate-«lunastajate» kohta. Kristuse kuju loomise järel tuli järkjärgult tarvitusele ka selle austamine (kultus). Teise sajandi lõpul tekkis ristiusus «jumalale meelepäraste pühakute» kultus, kes asendasid ristiusu-eelsete mitmesuguste religioonide rohkearvulisi jumalaid. F. Engels kirjutas: «... Ristiusk... võis vanade jumalate kultuse rahvamassidest välja tõrjuda vaid pühakute kultuse abil.»¹

Pärast seda, kui ristiusk neljanda sajandi algul muutus Rooma impeeriumi riigiusuks ja temast sai orjuse ja ekspluateerimise vaimne tugi, algas ta võitlust kõigi teiste religioonidega ning nõndanimetatud paganluse väljajuurimist. Ent see ei seganud ristiusu kiriku juhte lülitamast kristlusesse pärast vastavaid muudatusi kombetalitusi, legende, müsteeriume ja pühasid nendest samadest «paganlikest» religioonidest. Sellepärast kaasaegsed ristiusu kombetalitused ja pühad «sakramendid» kujutavad endast väliselt nagu omapärast segu muistsetest ristiusu-eelsetest kultustest koos hilisemate ladestustega. Öeldu ei käi ainult ristiusu, vaid ka islami, budhismi, judaismi ja teiste religioonide kohta.

Ristiusu kommete päritolu ja nende reaktsiooniline olemus

On võimatu loetleda seda määratud hulka igasuguseid maagilisi kombetalitusi, milliseid kasutas muistne inimene mitmesugustel juhtumitel oma raskes ja rõõmutus elus. Vaatleme vaid mõningaid neist, mis kandusid hilisematesse religioonidesse ja selle järel ka ristiuku. Nii näiteks arvasid muistsed inimesed, et selle või teise «vaimu» tähelepanu on kõige kergem äratada, kui pöörduda vastavate loitsimistega (hiljem palvetega) tema kuju poole. Neid

¹ K. Marx ja F. Engels, Teosed, XVI kd., 2. osa, lk. 429 (v. k.).

kujutusi valmistas inimene oma kätega kivist või puust. Ta omistas nendele vääraid omadusi: inimeste soosimine, abi jahipidamisel, kalastamisel, karjapidamisel, põllutööl ning võitluses haiguste ja õnnetustega. Ta austas neid kujusid, süütas nende ees tulesid ning kaunistas neid okste, lillede, keede ja eredate sulgedega. Just siit algab kaasaegsete ristiusu ikoonide sugupõlv. Ristiusu kirik kirjutab ju samuti usklikele ette, et need teeksid kummardusi ikoonide ees, süütaksid nende ees küünlaid ja õlilampe ning kaunistaksid «pühakute palgeid» lillede ja kullaga. Varakristlastel puudus algul ikoonide austamine. See komme laenati varakristlikest kultustest alles II sajandil m. a. j. Mõningad ristiusu ikoonid kujutavad seniajani muistseid, nõndanimetatud «paganlikke» jumalaid. Nii näiteks ripub vanausuliste Pokrovi kirikus Moskvas seniajani ikoon «püha» Kristoforuse kujutusega, kellel on koera pea. See pole keegi muu, kui muistse Egiptuse koerapealine jumal Anubis. Ristiusu müütilisi evangeliste Luukast, Markust, Johannest ja Matteust kujutatakse ikoonidel sageli koos lindude ja loomadega. Kuni viimase ajani on avastatud muinasjutulise karu-pealise «Nikolai-imetegija» ikoone. Kõik see on jälgedeks muistsest totemismist, s. o. teatavate loomade kui «pühade» austamisest inimeste poolt.

Kirik on usklikele alati sisendanud ja sisendab ka praegu, et ikoon pole lihtsalt portree või pilt, vaid eelkõige ese, mis pidavat omama mingit imettegevat jõudu. Mõned nõndanimetatud «imettegevad» ikoonid olla päästnud inimesi tulekahjust, põudadest, haigustest jne. Kaasaegne ikoonikummandamine on igandiks muistsest fetišismist, s. o. võltside üleloomulike omaduste omistamisest esemetele.

Ekspluataatorliku klassiühiskonna tingimustes on ikoonikummandamine, nagu teisedki usulised kombetalitused, muutunud üheks masside vaimse orjastamise ja igasuguste orjuse liikide õigustamise vahendiks. Ikoonide kummardamise juurutamise abil on ekspluataatorlikud klassid ja kirik sisendanud ja sisendavad töötajaile mõtteid võimalusest kergendada oma rasket saatust mitte võitlusega ekspluataatorite vastu, vaid ikoonidel kujutatud igasuguste jumala ees «eestkostjate», «jumalaema-eestkostja» jne. poole palvetamisega. Ikoonide valmistamiseks olid erilised vabrikud ja töökojad. Usklike suuremaks emotsionaalseks müstiliseks mõjutamiseks rakendati ikoonide maalimisele vahest kõige

väljapaistvamaid kunstnikke. Usukultuse preestrid on sepitsenud arvutuid väljamõeldisi «imettegevaist» ikoonidest, mis nagu oleksid inimesi mitmesugustel elujuhtumitel aidanud. Ikooni kummardamise kultust on sageli kasutatud võitluses töötajate revolutsioonilise liikumise vastu. Ameerika-inglise imperialistid kasutavad seda kultust ka praegu reaktsioonilistel ja agressiivsetel eesmärkidel. 3. juulil 1949. a. Poolas Lublini linnas jumalateenistuse ajal kohalikus peakirikus lasksid reaktsioonilised katoliku papid lendu kuulujutu, et «jumalaema» ikoonile olla ilmunud verine pisar. Usklikud tormasid hulkadena peakirikusse vaatama seda «imet», kuna katoliku preestrid tegid samal ajal usklite seas Poola Vabariigi vastast kontrrevolutsioonilist propagandat, püüdes nurja ajada viljakoristamist. Samal päeval levitas Londoni raadio teadet «imest» kogu maailmale, seletades «sügavmõtteliselt»: «Jumalaema ei nuta põhjusega.» Nagu võiski oodata, osutus «verine pisar» jumalaema ikoonil kuivanud pruuni värvi piisaks. Vatikani agentide provokatsioon oli paljastatud.

Samasugused «imed» ikoonidega esinesid ka tsaari-Venemaal, millele reeglina kaasnes ikoonide kuulutamine «imettegevaiks», ning isegi eriliste «jumalaema» pühade kehtestamine (näiteks «Kaasani jumalaema» ikooni püha) nende auks. «Imettegevaid» jumalaema ikoone fabritseeriti õigeuskliku vaimulikkonna poolt rohkem kui 300.

Ikoonide peamiseks ülesandeks on toetada ja kindlustada usulisi eelarvamusi, inimesele pidevalt meelde tuletada maise elu «tühisust», inimese jõuetust «jumala nõu» ees ja vajadust toetuda kõiges jumalale ja tema «pühakuile». Ikoon on kiriku kombitsaks inimese koduses elus ja vahend tema kõrvale juhtimiseks võitlusest ainsa võimaliku õnneliku elu — maise elu — eest. Preestrid on sageli rääkinud töötajatele: «Kui sul on raske elus, kui sind mõnitab pere-mehe, siis pöördu palvega püha ikooni poole. Kui tsaari urjadnikud viisid maksude tasumiseks sinu viimase lehmakese, ole alandlik ja palu ikoonil kujutatud pühakut. Kui vabrikant imes sinust välja viimased mahlad ja viskas su tänavale vaesusesse, siis kannata, ära nurise, eralda end üksindusse ja palu jumalaema, kes on kõikide ülekohtu all kannatanute kaitsjaks. Kui su röömutu elu on raske siin patuse maa peal, siis pööra oma pilk jumala poole ikoonil, kergenda oma hinge ja pea meeles, et tulevases elus haua taga sulle tasutakse sajakordselt.» Niisuguseks on eksplua-

taatorliku ühiskonna tingimustes muutunud ikooni kummardamine.

Vahel on ikoonid nakkushaiguste levitajaiks. Haiged inimesed, lootes paranemisele, suudlevad sageli kirikus ikooni, jättes ikoonidele oma haiguse tekitajaid ja järelikult nakatades nendega terveid inimesi. Nõukogude inimestele, kes on alatiseks vabanenud orjusest ja ekspluateerimisest, kes kõige eesrindlikuma teaduse alusel ehitavad kommunistlikku ühiskonda, peab olema täiesti võõrastav ikoonide, ristide ja muude alati inimese vaimse orjastamise eesmärgi teeninud fetišite austamine.

Inimese sündimine, täisealiseks saamine ja surm on alati äratanud inimeste erilist tähelepanu. Muistsete inimeste uskumuste kohaselt on nendel puhkudel alati erilist aktiivsust osutanud igasugused kurjad vaimud, kes tulid «välja ajada» eriliste maagiliste tseremooniatega. Muistsed inimesed, mitte tundes oma kehaehitust ja organismi elulisi funktsioone, arvasid, et ka kehas asuvad mingisugused salapärased üleloomulikud jõud. Nende kujutluste kohaselt tuli sündinud inimesest kurjad vaimud «välja ajada», et need ei tooks haigusi, kannatusi ja surma. Arvati, et eriline vesi kombetalituseks, s. o. tavaline vesi, mille kohal on toimetatud vastavad loitsimised, omab erilist jõudu, mis on võimeline inimest päästma nende kurjade vaimude salaseptsuste eest.

Laste ja täiskasvanute «puhastamise» nõiakombed olid laialt levinud muistset Rooma impeeriumi asustavate rahvaste religioonides. Need kombetalitused olid kohustuslikud uute liikmete vastuvõtmisel mitmesugustesse religioossetesse kogudustesse, näiteks muistse Pärsia päikesejumala Mitra kummardajate kogudustesse, kust õieti ristiusu kirik võttiski üle ristimise kombe. Ent ristiusk andis sellele kombele oma sisu. Kristliku ristimise «sakramendi» põhialuseks on inimest alandav õpetus sellest, et ta juba oma sündimise esimesest päevast alates on määratud mingisuguste «pattudega», mis teevad temast saagi kurjadele vaimudele ja allutavad ta kannatustele ja surmale. Nendest «pattudest» ja surmast olla võimalik pääseda eelkõige veega ristimise abil. Ristiusu kiriku vaatepunktist vaadatuna sünnib laps määratu suure «pattude» koormaga ja ka tema ema peetakse 40—80 päeva kestel pärast sünnitamist «roojaseks». Kas võib olla midagi alandavamalt emale ja lapsele, kui kiriku niisugune «õpetus»?

Kristlik ristimise «sakrament» on terve kompleks muistse maagia mitmesugustest liikidest. Juuste lõikamine lapsel ristimise juures ja nende viskamine ristimisvaagnasse on igand tollest ajast, kui inimesed oma juukseid vaimudele ja jumalatele ohverdades mõtlesid, et tänu sellele nad astuvad nendega eriti tihedasse sidemesse. Kui lapse ristimise juures preester puhub veele ja õlile, et anda nendele erilist jõudu («õnnistust») ning samal ajal ära ajada kurje vaimu, siis on ka see muistsete usukommete igand, nagu oleks hingamine «vaimu väljavalamine» ja nagu omaks see preestritel erilist «pühadust». Kui ristimise juures lapse nõndanimetatud «vaderid» puhuvad ja sülitavad «saatanale», siis on ka see igandiks muistsest ebausust, mille kohaselt inimesed omistasid sülitusele nõiajõudu. Näiteks määrab katoliku papp veel praegugi ristimise juures oma süljega lapse nina ja kõrva, kuna tema sülg olla «püha».

Muistsed nõiakombed inimese «puhastamiseks» kurjadest vaimudest vee abil, mis ristiusu kiriku poolt on laenatud nõndanimetatud paganlikelt kultustelt, on klassiühiskonna tingimustes saanud hoopis uue sisu. Ristimise «sakramendi» kaudu ristiusu kirik sisendas töötajale (ja sisendab kapitalistlikes maades veel praegu), et vaesus ja õigusetus on karistuseks «pärispatu» pärast, mida tegid müütilised Aadam ja Eeva, ning mis nagu kanduks pärivuse teel põlvest põlve edasi, et usu, kiriku ja ristimiseta on võimatu end «päästa» ning ära teenida jumala armu. Ristimine olla nagu võtmeks paradiislikku õndsusesse «sealilmas» ja sinna pääsemiseks tuleb kiriku õpetuse kohaselt loobuda võitlusest ekspluataatoritega ning leppida orja olukorraga. Kristliku ristimiskombe vormel kõlabki nii: «Ristitakse jumala ori». Lepitada kapitali orje nende rõõmutu olukorraga, sisendada neile orjamoraali, leppimist, alandlikkust ja kannatust ekspluataatorite vastu, — see on kristliku ristimise «sakramendi» tõeline klassitähendus.

Tsaari-Venemaal oli ristimine vene inimesele sunduslik; selleta ei antud välja ka sünnitunnistust (meetrikat). «Kolmekuningapäev» («Issanda ristimise» püha) kehtestati seadusandlikult pühapäevana. Sellel päeval korraldasid vaimulikud ristikäike jõgedele ja järvedele, valitsus korraldas paraade jääl, tsaar ja tema ametnikud võtsid osa «veepühitsemise» tseremooniast, — sel kombel tambiti

aastate kaupa töotajate teadvusesse mõtet ristimise häda-
vajalikkusest.

Ristimine on inimväärsust alandav kombetalitus. Nõu-
kogudemaal on üles kasvanud terve põlvkond, miljonid
noored inimesed, kelle juures pole lapsepõlves toimetatud
mingeid nõiakombeid. Õnnelik lapsepõlv ja noorusiga meie
maal on meie partei ja Nõukogude valitsuse poolt kasva-
vale põlvkonnale osutatud suurima hoolitsuse tulemus.
Mitte laste veega «puhastamise» ürgsed kombes, mitte orja-
moraali, tahtetuse ja määratud paratamatusele alistumise
sisendamine neile, mitte palved ja ikoonid, vaid nõukogude
sotsialistlik kord lõi meie maal põlvkonna noori inimesi
kõrge moraalse puhtusega, õilsusega, haridusega, kes on
veendunud Lenini-Stalini suure ürituse õigsuses, paindu-
matud nõukogude patrioodid, kommunismi ehitajad, kes
on vabad neetud mineviku harjumustest ja traditsioonidest.
Nõukogude õitsev noorus on osutanud ja osutab loendama-
tuid mehisuse ja kangelaslikkuse näiteid, sügavat andu-
must oma sotsialistlikule kodumaale. Koos oma isade ja
emadega ehitab ta helget kommunismihoonet, kus muuseas
ei ole ruumi ka usulistele iganditele.

Abiellumist on alati peetud ja peetakse ka praegu väga
tähtsaks sündmuseks inimese elus. Oma kehaehitusest eba-
teadlikud muistsed inimesed, kes kaua aega ei tundnud
rasestumise ja laste sündimise protsessi, arvasid, et naiste
raseduse kutsuvad esile mitmesugused maagilised esemed
või ka vaimud ja jumalad. Need muistsete inimeste lapsikud
kujutlused peegelduvad mitmesugustes religioossetes
«pühades» raamatutes rohkearvuliste müütide kujul «ime-
päraste pühast vaimust saamise» kohta. Samuti palub
ristiusu kirik erilise kombetalitusega abielupaarile «taeva
armu» laste sündimiseks.

Erilise osa omistasid muistsed rahvad omal ajal taimede
viljakusevaimudele, mis pidid asuma puudes, rohhtaimedes,
lilledes ja seemnetes. Sellepärast panid mõned naised eri-
liste manamiste ja lausumiste saatel endale pähe okstest
ja lilledest pärgi, aetasid puuvilju ja seemneid põue sel-
leks, et tunda end emana. Idaslaavlaste pulmakomme sei-
sis selles, et peigmeest ja pruuti talutati ümber tamme,
kuuse või remmelgapõõsa selleks, et taimede vaimud
annaksid pruutpaarile oma viljakandvuse jõu. Selle maagia
igandid on säilinud ka ristiusu kaasaegseis kiriklikes laula-
tuskommetes: peigmeest ja pruuti talutatakse kirikus ümber

«analogioni» ning nendele asetatakse pähe metallist «laulatuskroonid». «Analogion» asendab nüüd puud, mille ümber varem talutati pruutpaari, «laulatuskroonid» aga neid okstest ja lilledest pärgi, mida kunagi aetasid endale pähe last saada soovivad naised.

Vanasti püüti pruutpaari juurest eemale peletada kurje vaime, «vanakurja». Neid «ehmatati» tule, vee, suitsu ja müraga. Ka kaasaegseis kiriklikes laulatuskommetes on säilinud need igandid: «laulatuse» ajal vehib preester peigmehe ja pruudi poole ristiga, nende juurest kurje vaime «peletades», laseb pruutpaaril enda ees hoida põlevaid küünlaid ja suitsutab neid viirukiga (lõhnava suitsuga). Lühidalt, side kaasaegsete ristiusu laulatuskommete ja muistse maagia vahel on täiesti silmanähtav.

Ent ekspluataatorliku klassiühiskonna tingimustes on muistsed laulatuskombed muutunud — ikka sama jumala nimel — naise orjalikku seisundit perekonnas ja ühiskonnas õigustavateks kommeteks; kommeteks, mis religiooni kaasabil õnnistavad orjapidajast ekspluataatori vaateid naisele kui ostu ja müügi objektile, kui «mittetäisväärtuslikule», «patusele» olendile, kes peab nurisemata alistuma mehe tahtele. Kogu absurdse kristliku laulatustalituse eesmärgiks on fantastiliste üleloomulike jõudude autoriteediga õnnistada ja kinnitada mehe üleolekut naisest kõikidel elualadel. M. Gorki kirjutab: «Kõikide aegade ja rahvaste religioonid sisendasid mehele õigust lugeda naist «oma majapidamise koeraks». Tema põhiliste väärtustena tunnustati laste sünnitamist ja tingimatut alistumist mehe tahtele. «Jumala orjale» tõestati vajadust suhtuda naisesse kui tema orjasse.»¹ Kristlikus piiblis võrdsustatakse naist mehe omandiga, kariloomadega.

Nendest naise kohta käivatest jõledatest seisukohtadest lähtudes õpetabki ristiusu kirik, et «abielu on ebavõrdne ühendus», kus valitsema peab mees. Mehe valitsemine naise üle, naise alandamine koduse orja seisundisse, abielu muutmise äritehinguks, naise võrdsustamine mehe varandusega (omandiga), tema jätmine igasuguste õigusteta ühiskonnas — siisugust perekonda ja abielu on jumala nimel pühitsetud ja pühitsetakse ristiusu kiriku poolt. Väljapaistval vene kunstnikul Pukirevil on maal nimega «Ebavõrdne abielu». Maalil on kujutatud nooruke tütarlaps seismas kirikus

¹ A. M. Gorki. Religioonist, Vojenizdat, 1940, lk. 21 (v. k.).

«laulatuskrooni» all käsikäes raugast ametnikuga. See on tema tulevane mees, kellele ta on tegelikult müüdud. Preester toimetab tütarlapse ja vanamehe juures «abielusakramenti». Kui palju muret, kannatust ja hirmu on silmis vaeasel tütarlapsel, kelle kirik pärast laulatustalitust annab lõdvas kaelas rippuva tsaaritähega himura vanamehe täielikku meelevalda!

Meil Nõukogudemaal toimub abielu mõlema poole vabatahtlikul kokkuleppel, tal ei ole ei avaliku ega varjatud majandusliku või füüsilise sunni iseloomu. Nõukogude võim andis naistele võrdsed õigused mehega ja tagas nendele täieliku võimaluse nende õiguste rakendamiseks nii perekondlikus kui ka ühiskondlikus elus. Nõukogude perekond, mis on rajatud mehe ja naise võrdõiguslikkusele, nende ühisele osavõtule kommunistliku ühiskonna ehitamisest ja laste kommunistlikust kasvatamisest, ei vaja mingeid nii mehele kui ka naisele alandavaid religioosseid laulatuskombeid. Kiriklik laulatus on meie ajal harvaks nähtuseks. Nõukogude noorsugu ei tunne mingit vajadust tema järele. Tavaliselt nõuavad oma laste kiriklikku laulatust ebausklikud vanemad, kes pole veel loobunud kahjulikest traditsioonidest ja harjumustest ning kes lähtuvad täiesti valest seisukohast, nagu annaks ainult kiriklik laulatus kindlust ja õnne perekonnaelus. Ent igale eelarvamusteta inimesele peab olema selge, et abielu ja perekonna kindlus ei sõltu üldse sellest, kas preester nõiub (pealegi veel suurte rahade eest) peigmehe ja pruudi juures ja sooritab oma loitsimisi, vaid eelkõige abiellujate tõelisest armastusest ning austusest ja usaldusest teineteise vastu, nende huvide ühtsusest ja ühisest suurest vastutustundest kodumaa ees oma laste kasvatamisel kommunismi vaimus. Kas võivad nõukogude noormehele ja neiule olla vastuvõetavad reaktsioonilised religioossed õpetused naise «patususest» ja «alaväärtuslikkusest»? Missuguse irvitusena naise väärikuse üle kõlavad religioossed teesid tema kui «maailma kurjuse», mehe orja, eseme ja omandi kohta. Muistse ebaususe igandina, kombena, mis näitab naise orjalikku ja sõltuvat seisundit perekonnas ja ühiskonnas, tuleb kiriklik laulatus täielikult välja lülitada meie igapäevasest elust.

Mis puutub kristlikesse religioossetesse matusekombeisse, siis oma põhialuses lähtuvad nad ebateaduslikest kujutlustest «hinge» kui millegi inimesest eraldatu kohta, mis peale surma jätab maha keha. F. Engels kirjutas usu ja «hinge»

tekkimise kohta, et juba väga ammustest aegadest peale inimesed, kes ei omanud veel mingeid teadmisi oma kehaehitusest ega osanud unenägude olemust seletada, jõudsid «kujutlusele, et nende mõtlemine ja aistingud pole mitte nende keha, vaid mingisuguse erilise, selles kehas eluneva ja sellest surma puhul lahkuva hinge tegevus...»¹

Kuna muistsed inimesed kujutlesid, et surm seisab «hinge» lahkumises inimese kehast, siis polnud nendel vajadust välja mõtelda erilist surma «hingele», seda enam, et «hing» inimese «teisikuna» pärast tema surma «ilmus» elavatele inimestele unenägudes. Nii tekkisid kujutluste alged «hinge» surematusest. Kuid hulk aega puudusid veel kujutlused sellest, kuhu siis jääb see «hing» pärast surma. Hiljem, koos klasside tekkimisega, vastavalt klassierinevuste süvenemisele ning vaesuse kasvule, areneb masside ekspluateerimise ja rõhumise tulemusel muistsetes religioonides õpetus pörgust ja taevast ning hauatagusest tasumisest vastavalt surnute «hingede» üle peetava jumalate kohtu otsusele. Näiteks vanas Egiptuses asetati rikka inimese hauda papüürusrull mitmesuguste nõiasõnadega ja heategudega, mis pidid tagama surnule soodsad otsused hauataguses kohtus ja olid seega omapäraseks «läbipääsuloaks» paradiisi. Rikka mehe «heateguderull» oli kallis, teda koostasid preestrid. On huvitav märkida, et muistse religioosse matusekombe see detail on kandunud üle ka ristiusku. Õigeusklikus kirikus asetatakse surnu laubale eriline pärjakene, palve, mis peab olema omapäraseks «tuusikuks» «taevariiki». Samasugune tähendus on ka surnute eest peetavatel nõndanimetatud «hingepalvetel», mida toimetavad preestrid ja milles anutakse «hingele» igavest õndsust. «Hingepalveid», nagu ka kõiki teisi religioosseid kombetalitusi, ei toimeta preestrid muidugi tasuta.

Aja jooksul on religioossed matmiskombed samuti muutunud töötajate vaimse orjastamise tööriistaks. Religioon on paljude sajandite kestel oma muinasjuttudega taevast, sealilmast, kus «ei saa olema ei pisaraid, ei muret, ei õhkamist, ei kannatusi, vaid igavene elu», töötajaid kõrvale juhtinud võitlusest ekspluataatoritega parema elu eest maa peal. Kannatage ja piinelge selles kaduvas maailmas, rääkisid preestrid orjastatuile ja rõhutuile, selle eest saab teie

¹ F. Engels, Ludwig Feuerbach ja klassikalise saksa filosoofia lõpp. Tallinn, 1946, lk. 15–16.

hing «sealilmas» paradiisi. Just õpetusega «hingest» ja hauatagusest elust sisendab religioon usklitele ideed kõige maise «tühisusest» ja «kaduvusest», sellest, et peamine on inimesele mitte hoolitsemine maiste rõõmude ja võitlemine õnneliku elu eest, vaid hoolitsemine oma «hinge» ja «hauataguse õnne» eest. Selle reaktsioonilise õpetuse, mis on iseloomulik kõikidele religioonidele, sealhulgas ka kristlikule, põhialuseks ei ole midagi muud, kui parema maapealse elu eest võitlemise vajaduse eitamine. Religioosne moraal asub üldse ükskõiksuse ja isegi otsese viha positsioonil maapealse elu vastu. Inimese peamiseks elumõtteks loetakse hoolitsemist «sealilma» eest. Erilise jõuga jutlustatakse kiriku poolt seda reaktsioonilist religioosset moraali religioossetes matusekommetes, mille eesmärgiks on sisendada elavatele inimestele hirmu olematute üleloomulikkude jõudude ees, kindlustada usku fantastilisesse hauatagusesse ellu, halvata inimese tahet ja usaldust oma jõududesse ning usku tõelise paradiisi ehitamise võimalusse mitte väljamõeldud «taevas» vaid maa peal.

Meie tingimustes on religioossed matusekombed kahjulikud eelkõige sellepärast, et nad oma muinasjuttudega «hingest» ja hauatagusest elust, sünge pessimismi ja surnu elavate sugulaste hirmutamisega ning väljamõeldistega põrgust ja paradiisist mürgitavad nõukogude inimese teadvust. Nõukogude inimesed heidavad kõrvale religioossed muinasjutud nõndanimetatud hauatagusest elust. Rõõmu ja vaimustusega ehitavad nad ainsat tõelist õnnelikku elu maa peal — kommunismi. Nõukogude inimeste suhtumist muinasjuttudesse põrgust ja taevast iseloomustas väga hästi grupp kolhoosnikuid, kes 1939. aastal võtsid osa üleliidulisest põllumajandusnäitusest. «Kunagi,» rääkisid need kolhoosnikud, «mõned meist, kuna nad olid usklikud inimesed ja kuulasid pappide jutlusi, milles lubati õndsust ja paradiisi sealilmas, löid endale pildi paradiisist. Kõik meie endised kujutlused paradiisist kustusid aga niipea, kui nägime näitust. See siin on tõeline paradiis, mis on loodud tööliste ja talupoegade, kunstnike ja arhitektide kätega, ning mis on loodud meie jaoks maa peal.»

Niisugune on mõnede kristlike religioossete kombetalituste päritolu ja reaktsiooniline olemus, kombetalituste, mis kahjuks veel esinevad iganditena mõningate nõukogude inimeste hulgas.

Religioon ja tema kombetalitused tekkisid ürgse inimese

jõuetuse tulemusel võitluses loodusega; ekspluataatorliku klassiühiskonna tingimustes kinnitas neid töötajate näiline jõuetus võitluses ekspluataatoritega. V. I. Lenin kirjutas: «Ekspluateeritavate klasside jõuetus nende võitluses ekspluataatoritega sünnitab samuti paratamatult usu paremasse hauatagusesse ellu, nagu metsinimese jõuetus tema võitluses loodusega sünnitab usu jumalatesse, kuraditesse, imedesse jne.» «Usk on rahvale oopiumiks. Usk on vaimse puskari liik, millesse kapitali orjad uputavad oma inimliku kuju, oma nõudmised vähegi inimväärsele elule.»¹

Esinedes meil mineviku igandina, risustavad religioossed kombetalitused usklike nõukogude inimeste teadvust ja elu-olu ebateaduslike kujutlustega loodusest, ühiskonnast ja inimesest; kasvatavad orjalikke tundeid, tahtejõuetuse meeoleolu, passiivsust, uskumatust inimmõistuse ja teaduse jõusse, jõuetust võitluses loodusjõudude võitmise eest; lubavad viirastuslikku, väljamõeldud õnne «taevas», juhtides sellega teatava osa töötajate tähelepanu eemale aktiivsest ja teadlikust võitlusest kommunismi eest.

Ristiusu religioosete pühade päritolu ja klassiiseloolum

Kirikukalendris ja usklike elus polnud möödunud aegadel vähe usupühasid — eriti tugevdatud ja intensiivistatud usulise propaganda ja agitatsiooni päevi. Need pühad, nagu religioossed kombetalitusedki, on vaid iganditeks tollest ühiskondlikust korrast, mille tingimustes neid intensiivselt sisendasid ja toetasid ekspluataatorlikud klassid ning usukultuste preestrid. Paljud religioossed pühad on isegi usklike enda poolt juba unustatud, kuid mõningad neist, nagu «jõulud», «lihavõttepühad», «nelipühad» ja nõndanimetatud «templipühad» eksisteerivad edasi nõukogude inimeste selle osa hulgas, kes pole veel lõplikult katkestanud sidemeid teadusevastase religioosse ideoloogiaga. Kui küsida end usklikuks pidavalt inimeselt, miks ta näiteks kavatses pühitseda «Kaasani-Maarjapäeva», või ütlemine «Jumalaema kaitsmise» püha, mis pühad need on, millal, kelle auks ja kelle poolt on nad kehtestatud, siis ta reeglina ei vasta sisuliselt, vaid ütleb: «Nii on kombeks, alati

¹ V. I. Lenin, Teosed, 10. kd., lk. 64—65.

on pühitsetud, olen juba sellega harjunud.» Kuid «jõulude» või «ülestõusmispühade» puhul vastab iga usklik arvata-vasti, et need pühad on kehtestatud «jumala poja» Jeesus Kristuse auks, kes olla 1952 aastat tagasi sündinud «neitsist Maarjast», saatnud korda imetegusid oma eluajal, löödud risti «inimeste pattude pärast» ja kes «tõusnud üles surnust».

Teadus on ammu tõestanud, et oletatav «jumala poeg» Jeesus Kristus, kelle «elu ja imetegusid» on kirjeldatud kristlikes «pühades» raamatutes (evangeeliumides), ei ole ajalooline, vaid väljamõeldud isik, samuti kui muistsete ja kaasaegsete religioonide teised jumalad. Kristusest pole säilinud mingeid dokumente või esemeid, mitte ühtki kirjutatud rida. Evangeeliumides esinevad sõnad ja õpetused aga, mida tavaliselt omistatakse Kristusele, on kirjutatud tundmatute autorite poolt mitte varem kui II sajandil m. a. j. Teadus on hoolika uurimisega kindlaks teinud, et kristlikud evangeeliumid kubisevad vastuoksustest ja ajaloolistest mõttetustest, et nendes esinevad ajaloolised sündmused, isiku- ja kohanimed tunnistavad nende raamatute autorite täielikku võhiklust Palestiina (kus olla elanud Kristus) tõelise ajaloo ja geograafia alal. Sarnaselt teiste religioonide «pühadele» raamatutele osutus evangeelium religioosse fantaasia viljaks. Teadus on üksikasjaliselt läbi uurinud I sajandist pärinevad mitmesugused mälestusmärgid Palestiinas (raidkirjad, tarbe- ja kultuseesemed, muistsete kristlike katakombide seinamaalid jne.), kuid pole leidnud midagi, mis osutaks Kristusele kui ajaloolisele tegelasele. Kirjanikud ja poeedid, kes elasid I sajandil, s. o. ajal, millal oleks pidanud elama ja tegutsema Kristus, vaikivad temast. Muistsed ajaloolased on oma teostes puhuti kirjeldanud isegi tähtsusetuid sündmusi oma maa elust, on ära märkinud vähegi silmapaistvad jutlustajad, kuid isegi vihjamisi ei räägi nad kuskil «jumalinimesest» Jeesus Kristusest.

Ka varakristlikus literatuuris endas pole midagi räägitud Kristuse maapealsest elust ja imetegudest. Niinimetatud «Johannese Ilmutusraamatus», mis on kirjutatud 67. ja 69. aasta vahel m. a. j., kujutatakse Kristust mitte inimesena, vaid fantastilise taevase olendina, «tallena», kellel on seitse sarve ja seitse pead ja kes elab inglite, draakonite ja teiste, «Ilmutusraamatu» autori taltsutamatu fantaasia poolt loodud üleloomulike olendite seas. Niinimeta-

tud «Pauluse kirjades», mis on kirjutatud mitte varem kui I sajandi lõpul või II sajandi algul, räägitakse küll Kristusest kui «jumalinimesest», kes olevat elanud maa peal, kuid teda kujutatakse väljaspool igasugust konkreetset ajaloolist olustikku. Nendes «Kirjades» on muide huvitav koht, mis samuti kinnitab Jeesuse kuju müütilisust, — kaasaegseid kahtlevaid kristlasi noomiv fraas: «Kui Kristust pole olnud, on asjatu ka meie lootus.» Tähendab juba siis, I sajandil, oli kristlaste endi hulgas Jeesus Kristuse ajaloolisuses kahtlevaid inimesi.

Umbes 150-ndatel aastatel elanud kirikukirjaniku Justinuse «Dialogis Trifon Juudasega» räägib Trifon kristlaste aadressil: «Teie usute tühja väljamõeldist ja ise luuletate endale oma Kristuse. Kui ta kusagil sündis ja kusagil elas, ei tunne teda igal juhul keegi.»

Niisiis, evangeeliumi Jeesus Kristust pole olnudki; ta pole kunagi sündinud, kunagi surnud ja kunagi surnust üles tõusnud.

Evangeeliumi Kristuse, «lunastaja» müütilise kuju võttis ristiusu kirik üle teistelt eelkristlikelt religioonidelt, eriti muistse Pärsia päikesejumala Mitra kultusest, mis ühel ajajärgul oli muistses Rooma impeeriumis kristlusele välja-paistvaks võistlejaks. Legendid Mitrast meenutavad häälmastamapanevalt evangeelseid müüte Kristusest, kuid need legendid esinesid juba 500—600 aastat enne ristiusu ilmutist. Peamiseks mitraistlikuks pühaks loeti «Mitra sündimise püha», millega kunagi vanade pärslaste juures tähistati talvist pööripäeva ja üleminekut talvistelt töödelt kevadistele. Pärslaste juures pühitseti seda püha 25. detsembril.

Muistsed rahvad ei tundnud aastaaegade vahetumise, taimkatte ilmutumise ning kadumise põhjusi ja kujutlesid, et kõik see oli seotud viljakus-, taimede- ja põllundusjumalate «sünni, surma ja ülestõusmisega». Päikest kui jumalat kummardavatel mitraistidel olid kõik põllunduslikud pühad kohandatud päikese taevase asetuse kindlatele momentidele. Päikesejumala sündi tähistati detsembri lõpus, talvisel pööripäeval, «ülestõusmist» — märtsi lõpul, kevadisel pööripäeval. Imepäraselt sündivate, kannatavate, surevate ja ülestõusvate viljakusjumalate kultus esines samuti muistses Egiptuses (jumal Osiris), Süürias (Attis), Foiniikias (Adonis) ja teistes maades. Nende jumalate-«lunastajate» (näiteks muinasvene päikesejumala) auks korraldasid ka slaavlased pühasid eriliste ühiskondlike pidustustega.

Muistses Rooma impeeriumis oli «Mitra sündimise» püha niivõrd populaarne, et seda pühitsetid ka varakristlased, hoolimata ristiusu kiriku ladviku võitlusest selle «paganliku» kombe vastu. Lõppude lõpuks ristiusu kirik, mis alates 324. aastast sai Rooma impeeriumi riiklikuks religiooniks ja 325. aastal veelgi ulatuslikuma «paganate» ristiusu värbamise eesmärgil sõlmis liidu imperaatorliku võimuga, pidas paremaks säilitada see «paganlik» püha, kuid teda vastavalt kristlikult ümber töötades. Ta võttis mitraistliku «sündimise» oma kirikukalendrisse ja sidus ta oma muinasjuttudega Jeesus Kristuse kui «õigluse päikese» sündimisest. 354. aastal märgitakse Rooma kristlikus kirikukalendris seda püha juba «Kristuse sündimise» pühana. Nii muutus muistne detsembrikuu põllunduslik talvise pööripäeva püha, mis tähistas talve üleminekut kevadeks ning oli eelteatajaks tulevases viljasaagist ja karja juurdekasvust, mitte kunagi eksisteerinud evangeelse Jeesus Kristuse sündimise pühaks.

Ristiusk, mis oli ekspluataatorliku klassiühiskonna esimeseks maailmareligiooniks, võttes «paganlikelt» kultustelt üle mitmesuguseid mütoloogilisi elemente, ei nimetatud näiteks lihtsalt «Mitra sündimist» ümber «Kristuse sündimiseks». Ta andis sellele pühale hoopis teise, klassilise tähenduse. Olles pealisehituseks esialgu orjanduslikul, seejärel feodaalsel ja kapitalistlikul baasil, on ristiusu kirik oma õpetusega alandlikkusest, leplikkusest, kannatlikkusest ja vajadusest kannatada maa peal «taevase» õnne nimel muutnud kõik oma pühad töötajate vaimse orjastamise ning kõikide orjuse- ja ekspluateerimisviiside õigustamise üheks vahendiks.

Seltsimees Stalin oma esimese mai lendlehes 1912. aastal paljastas religioosete pühade kui reaktsioonilise ideoloogia poolt masside teadvuse mõjutamise vahendi ekspluataatorliku olemuse. «Igal klassil,» kirjutas seltsimees Stalin, «on oma lemmikpühad. Aadlikud on sisse seadnud oma pühad, ja neil kuulutavad nad «õigust» nülvida talupoegi. Kodanlastel on oma pühad, ja neil «õigustavad» nad «õigust» ekspluateerida töölisi. Pühad on ka pappidel, ja neil kiidavad nad kehtivat korda, kus tööinimesed hukuvad vaesuses, söödikud aga upuvad toredusse.»¹

Paljud religioossetes pühades on ekspluataatorlike klasside

¹ J. V. Stalin, Teosed, 2. kd., lk. 214.

poolt muudetud puhkepäevadeks selleks, et erilise jõu, toreduse ja pidulikkusega õigustada jumala ja igasuguste «pühakute» nimel oma valitsevat seisundit ning miljonite töötajate viletsust ja õigusetust.

«Kristuse sündimise» päevil lohutavad preestrid igati usklikke näidetega müütilise Kristuse elust, kes olla sündinud ja elanud vaesuses, ning nurisemata talunud kannatusi ja isegi jälitamist keisri poolt. «Kristuse sündimist» kujutavatel ikoonidel näidatakse lihtsat karjuseonni, kus sõimes lamab hällilaps Jeesus, soojendatuna vaid loomade hingusest. «Mitte keisri lossis ega vürsti elamus, ka mitte rikka mehe majas pole sündinud meie lunastaja, vaid vaeses karjuseonnis», on vaimulikud «jõulude» ajal alati alla kriipsutanud ja kriipsutavad ka praegu, lugedes müütilist Kristust nagu töötavate klasside hulka kuuluvaks. Siin on tegemist ilmse katsega näidata evangeeliumi Kristust kõikide «koormatute ja vaevatute» hulka kuuluvana, teha temast töötajate jumal, sisendada nendele usku Kristusesse ja sundida neid järgnema tema õpetusele, mis jutlustab leppimisest ja andestamisest, alandlikkusest ja kannatusest.

«Jõulude» ajal kasutavad kirikutegelased järjest rohkem nõndanimetatud «kiidulaule», mis olla kõlanud taevast Jeesuse sündimise ajal (muuseas räägib ka hindu evangeelium, mis on kirjutatud umbes 500 aastat enne kristlust, müütilise Buddha sündimise ajal taevast kõlanud kiidulauludest). «Kiidulaulud» olla koosnenud vaid ühest fraasist: «Au jumalale kõrges ja rahu maa peal ning inimestel heameel.» Juba peaaegu kaks tuhat aastat oleleb kristlik religioon, kuid kas ta on päästnud töötajad sõjakoledustest, ekspluateerimisest, orjusest ja toonud maa peale «rahu ja heameele»? Vastupidi, just ristiusu kirik, eriti aga katoliiklik kirik, on võtnud ja võtab ka praegu kapitalistlikes maades osa sõdade, vaenu ja vihkamise õhutamisest rahvaste vahel.

Imperialistlik kodanlus kasutab laialdaselt kiriku «jõululäkitusi», et sisendada töötajaile ideid klassirahust oma rõhujatega. Kristlik «rahu Kristuses» tähendab rahu orjapidaja ja orja vahel, feodaalmõisniku ja talupoja vahel, kapitalisti ja tööliste vahel. Niisugust rahu jutlustavad töötajate seas välismaal reaktsioonilised kirikutegelased koos parempoolsete sotsialistide ja kollaste ametiühingute liidritega, püüdes uue maailmasõja puhuks kindlustada taga-

lat ameerika-inglise agressoritele. Katoliikliku kiriku keskus Vatikan — ülemaailmse reaktsiooni tugi — püüab kõigest jõust silmakirjalike jutlustega «rahust Kristuses» ja «armastusest ligimeste vastu» päästa rahva poolt vihatud orjuslikku, viletsuse, rõhumise ja veriste imperialistlike sõdade korda. Kogu oma laialdase ja suurearvulise aparadi kaudu teostab Vatikan ohjeldamatut laimukampaaniat NSV Liidu ja rahvademokraatia maade vastu, paneb «kirikuvande» alla miljoneid inimesi, kes astuvad välja tõelise rahu eest rahvaste vahel, ja teiselt poolt õnnistab jumala nimega ameerika sõjaõhutajate kuritegelikke sepi-tsusi.

Tuleb muide ära märkida, et katoliku kiriku niisugune tegevus, nagu ka teiste reaktsiooniliste religioossete organisatsioonide tegevus välismaal, satub rahu eest ja sõja vastu välja astuvate usklike enda järjest kasvavale vastupanule. Töötavate masside survele on rida religioosseid organisatsioone koos nende juhtidega lülitunud rahuliikumisse. Võitlus tõelise rahu eest maailmas on haaranud juba sadu miljoneid inimesi sõltumata nende poliitilistest ja religioossetest veendumustest.

Kapitalistlikes maades (nagu minevikus ka tsaari-Venemaal) loetakse «jõulusid» riiklikeks pühadeks. «Jõuluvaheajad» parlamentides ja koolides, hiilgavad kirikuteenistused, «jõululaadad» jne. — kõik see on arvestatud veelkordseks töötajate tähelepanu tõmbamiseks ideedele, mida olla toonud maa peale müütiline Kristus; tegelikult aga ideedele, mille kaasabil ekspluateerivad klassid on sajandite kestel õigustanud ja kindlustanud oma valitsevat seisundit. Muinasjuttudega Kristuse sündimisest, kes olla «toonud inimkonnale rahu» ja «näidanud teed lunastusele» pühitses, õnnistas ja õnnistab ristiusu kirik kapitalistlikes maades ekspluataatorlikku korda, kutsus ja kutsub töotajaid loobuma revolutsioonilisest võitlusest inimkonna tõelise õnne eest, sisendas ja sisendab ka praegu töötajale mõtet, et ekspluataatorlik kord on igavene ja jumala poolt kehtestatud, vihjates seejuures kristlike evangeeliumide vastavatele õpetustele. Ja kas on kahjulikud ekspluataatorlikele klassidele niisugused kiriku õpetused, nagu näiteks: «Teenrid, alistuge kogu hirmuga isandaile, mitte ainult headele, vaid ka karmidele», «Kui sind löödakse paremale põsele, siis pööra ka vasak ette», «Ori, ori, ole rahul oma olukorraga», «Igaüks, kes hakkab vastu võimule, hakkab

vastu jumala seadusele» jne. Need kristliku kiriku õpetused on kahjulikud ja reaktsioonilised.

Niisama kahjulikud ja valed on kirikutegelaste kinnitused ristiusu ajastust kui «inimsoo vabastamise, rahu ja õndsuse» ajastust. Selle ajastu peaaegu kahetuhande aastasel kestusel on orjuse ahelad jäänud kas puutumata või asendatud uutega; töötajate rõhumine, kannatused, viletsus ja õigusetus säilisid täiesti puutumatult. Ja alles Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Venemaal 1917. aastal kuulutas piinatud inimkonnale uue ajastu algust, tegelikku, aga mitte fantastilist miljonite ja miljonite töötajate vabastamist orjuse koledustest, ekspluateerimisest, piinadest, murest ja kannatustest, millele nad allusid sajandite kestel ja mida kõikidel aegadel õnnistas religioon. Nõukogude inimesed on uhked teades, et nad Lenini-Stalini partei juhtimisel esimestena alustasid hiiglaslikku võitlust inimkonna tõeliseks vabastamiseks ja on omal maal juba praktiliselt näidanud, et «töö riiki on võimalik luua töörahva enda jõupingutustega, et töö riik on tarvis luua m a a peal, mitte taevas».¹

Teise suure ristiusu püha — «paasapüha» ehk «Kristuse ülestõusmise» püha — allikad asuvad samuti ennemuistsete aegade ebaus. Rohkem kui 3000 aastat tagasi oli muistsetel juutidel-karjapidajatel eriline kevadine püha, — karja esimesest juurdekasvust kõrbe kurjadele vaimudele lambaja kitsetallede ohvriks toomise päev. Juudi rändrahvad uskusid, et selle ohvriga suudavad nad armuliseks teha kurje vaime, kes pärast seda ei hukuta enam kariloomi, ei saada nendele haigusi ega kahjusta noorkarja. Talle tapmise kommet «lunastusohvrina» nimetatigi «paasaks», kuna see muistsest juudi keelest pärinev sõna tõlgituna tähendabki «armuliseks tegemist», s. o. jumalate ja vaimude armuliseks tegemist. Ristiusu kirik laenas, õigemini kandis üle «paasapüha» muistsest juudi usundist, andes talle teise tõlgitsuse. Hiljem hakkas kristlikus religioonis «lunastusohvrina» («tallena») esinema müütiline Kristus, kes inimeste pattude eest andis end üks kord igaveseks «tapaohvriks» ja oma verrega «lunastas inimeste patud». Usk Kristuse lunastusohvrisesse, tema ülestõusmine surnust, taevaminek ja uus tagasitulek maa peale on ristiusu kiriku vaatepunktist vaadatuna pandiks inimese «päästmisele» tulevasse hauatagusesse ellu.

¹ J. V. Stalin, Teosed, 6. kd., lk. 49.

Religioossed kombetalitused laenas ristiusu kirik samuti muinasida jumalate-«päästjate» kultusest, kes «surevad» talvel ja «tõusevad üles» kevadel. Sügisel närtsiv ja kevadel uuesti tärkav taimestik kehastus muistsete põlluharijate rahvaste fantaasias jumalate-«päästjate» kujul. Ebausklikud põlluharijad uskusid, et need jumalad-«päästjad» iga aasta surevad ja tõusevad uuesti üles ja et sellest sõltub looduspõudude uuestisünd ning ühtlasi inimeste heaolu. Neid jumalaid-«päästjaid» kujutati noormeestena, kes surevad sügisel ja ärkavad uuele elule kevadel. Nendest loodi religioosseid legende ja müüte, mida lavastati nende auks toimuvail pühadel. Mitte ainult looduspõudude poolt, vaid ka ekspluateerimise ja vaesusega maha surutud inimeste kujutluses hakkasid hiljem need jumalad-«päästjad» näima inimsoo heategijaina üldse. Nende jumalate «ülestõusmist» pühitseti looduse elustumise ajal kevadel. Selle auks toimuvad pidustused meenutavad väga kaasaegseid ristiusu lihavõttekombeid. Nii näiteks juba enne ristiusu ilmumist Väike-Aasiasse oli seal laialt levinud jumala Attise kultus. See oli puude, kõrsvilja ja aasade jumal. Teda kujutati puuviljadest pärjaga peas ning nisupeade ja puuviljadega kätes. Tema «ülestõusmist» pühitseti igal aastal märtsikuu lõpus.

Kevadiste jumalate-«päästjate» muinasida kultused eksisteerisid palju sajandeid enne ristiusu tekkimist. Laialt levinud olid nad ka Rooma impeeriumis. Müüte ja legende nendest jumalatest liitis varakristlus järk-järgult endaga ning neid muutes ja ümber tehes lõi lõpuks oma «päästja» — evangeelse Kristuse kuju.

Samuti pidasid ka muistsed slaavlased igal kevadel, vahetult enne põllutööde algust, mitmepäevast pidu looduse «ülestõusmise» auks. Slaavlased-põlluharijad ohverdasid selle püha ajal taimede-jumalaile ja püüdsid täielikult rahuldada ka oma surnud esivanemaid, et need nähtamatult tagaksid hea viljasaagi, hoiaksid karja haigestumisest jne. Kõik see oli järelduseks inimese jõuetusele võitluses loodusega. Selle mitu päeva kestva slaavi kevadpühaga sulaski Venemaal ühte ristiusu «paasapüha». Ühtlasi liitis ta endasse ka palju muinasslaavi religioosseid kombetalitusi, eriti kogukondlikud ja perekondlikud pidustused jumalate ja esivanemate hingede auks.

Kogu nõndanimetatud «kannatusnädala» ja «lihavõttepüha» päevadel jutustatakse kirikus usklitele lapsikuid

müüte Kristusest, tema kannatusest, surmast ning ülestõusmisest ja vajadusest kõiges järgneda tema eeskujule. Kristust peksti, aga ta vaikis; talle sülitati näkku, aga ta andestas need mõnitused; ta löödi risti, aga tema palvetas oma timukate eest, öeldes, et «nad ei tea, mis nad teevad». Nii tulebki siis «jumalale meelepäraselt» elada, et pärast surma sattuda «õndsuseriiki!» Muistsest põllunduslikust, kevadiste taime- ja viljakusejumalate «ülestõusmise» pühast ning inimeste muistsetest kujutlustest «lunastusohvri» vajalikkuse kohta inimesi kahjustada võivaile kurjadele vaimudele, on «lihavõttepüha» ekspluataatorliku ühiskonna tingimustes muutunud orjastatud ja rõhutatud massidele maa peal kannatamise vajalikkuse, «selle maailma tugevatesse» lepliku ja alistuva suhtumise, rõõmutu tegelikkuse talumise ning «kõikidele inimestele», kes viletsusest ja pimedusest rõhutatud inimestele on toonud muret ja kannatusi, andestamise ideede intensiivistatud sisendamise päevadeks. Lihavõttepüha loosungiks tegid ristiusu kiriklased loosungi: «Kaisutagem üksteist ja andestagem meie vihavaenlastele kõik ülestõusmise puhul. Kõik halb, mis on tehtud möödunud aasta jooksul, kõik see tuleb andestada paasaööl». Selle kõige reaktsioonilisema loosungi väliseks avalduseks on üksteise vastastikune suudlemine usklite poolt lihavõttepühade ajal.

Ülestõusmispühade loosungit vaenlastele andestamisest kasutab kirik kapitalistlikes maades laialdaselt ameerika-inglise agressorite imperialistliku poliitika varjamiseks. Miljonite töötajate igapäev kasvavat viha sõjaõhutajate vastu püüab kirik (ja eriti ülestõusmispühade ajal) summutada jutlustega üldisest andestamisest ja rahust inimeskonna vaenlastega. Ülestõusmispühade ajal pöörduv Rooma paavst alati oma läkitustega usklite katoliiklaste poole. Mitte üheski neist pole paavst hukka mõistnud kapitalistlikku korda, fašismi, imperialistide koloniaalset röövpoliitikat ja kolmanda maailmasõja ameeriklastest õhutamajaid. See on ka mõistetav, sest nii paavst ise kui ka katoliikliku kiriku kogu ladvik asuvad nende sõjaõhutajate esireas. Paavst nimetab end «Kristuse asemikuks maa peal». Seda tiitlit kasutades õnnistab ta ameerika imperialistide veriseid kuritegusid Koreas, Põhja-Atlandi sõjalist liitu, mis on organiseeritud ameerika imperialistide poolt kallaletungiks NSV Liidule ja rahvademokraatia maadele, «Marshalli plaani», mille abil ameerika imperialistid on

orjastanud ja laostanud terve rea Euroopa maid, Franco bandiitlikku režiimi Hispaanias, Salazari fašistlikku režiimi Portugalis, on koostöös Tšiang Kai-ši rahvavastase kliika, ühesõnaga — on liidus kõikidega, kes orjastavad rahvaid ja õhutavad uut sõda. Ja kõike seda varjatakse jesuiitlike jutlustega «rahust Kristuses», «armastusest kõikide inimeste vastu» ja «üldisest andeksandmisest».

Lihavõttepühade üleskutsed üldisest andestamisest ja armastusest vaenlaste vastu nõrgendavad usklike nõukogude inimeste ja kogu maailma rahu eest võitlejate valvsust.

«Lihavõttepühade» ajal usklike poolt toimetatavad mitmesugused kombetalitused (kulitšide ja munade pühitsemine, hauas oleva Kristuse kujutusega rätikute suudlemine jm.) on looduse ees jõuetu inimese muistse maagia igandid ja täiesti sobitamatud nõukogude inimese väärikusega, kes alistab loodust, on vaba kapitalistlikust orjusest ega vaja vähimatki abi sotsiaalse rõhumise ja viletsusega maha surutud inimeste haiglase religioosse fantaasia poolt loodud mitmesugustelt «jumalatelt-lunastajatelt». Täiesti võõrad on nõukogude inimestele ülestõusmispühade jutlused kannatamise vajalikkusest maa peal, müütilise Kristuse «teise tulemise» ootamisest ja kõikide inimeste õndsusest «hauataguses» elus. Nõukogude inimene ei mõtle mitte kannatustest, vaid rõõmsast täisväärtuslikust loovast kultuursest ja jõukast elust. Ta ei oota ka mingisugust «teist tulemist», vaid ehitab juba praegu oma tõelist õnne. Ta heidab endast kiriku ekspluataatorlikud õpetused õnnest «haua taga» sellepärast, et ta juba praegu elab vaba helget ja rõõmsat elu, teades, et tema poolt edukalt ehitatavas kommunistlikus ühiskonnas saab elu olema veel ilusam ja õnnelikum. Otsustavalt ja tagasipööramatult on ta end lahti kiskunud religioossetest õpetustest inimese tahtetuse ja jõuetuse kohta ning tema sõltuvuse kohta väljamõeldud fantastilistest olenditest, ükskõik kuidas neid ka nimetatakse.

Ristiusu kiriku religioossete dogmade seas esineb dogma jumala «kolmainisusest» (jumal — isa, jumal — poeg ja jumal — püha vaim). Kiriku poolt on selle dogma auks kehtestatud isegi eriline «kolmainisa jumala» püha («nelipüha»), mida pühitsetakse viiekümnendal päeval pärast «lihavõtteid». Vaimulikud räägivad, et jumal on üks, kuid oleleb kolmes isikus. Ta oleleb kolmes isikus, kuid jääb

siiski üheks ainsaks. «Kolmaina jumala» püha pühitse-
takse ka veel mälestuseks nõndanimetatud «püha vaimu
väljavalamisest» Kristuse apostlitele. Need «apostlid» on
samasugused müütilised isikud, nagu Kristus ise. «Kolm-
ainsuse» dogma on ristiusu kirik samuti omandanud mui-
nasida religioossetest õpetustest kolmainate jumalate
kohta (Egiptuses Amon — Isis — Osiris; Babüloonas
Ea — Ištar — Tammuz; muistses Iraanis Ormuzd — Ana-
gita — Mitra; muistsetel hindudel Brahma — Višnu —
Šiva jt.), aga ka antiikkreeka filosoofi Platoni õpetusest
(ülim jumal kui kõrgem valitseja, Logos kui maailma
mõistus ja jumalik vaim kui maailma hing). Mitmesuguste
laenude ja lõpmatute usuteaduslike vaidluste tulemusena
on kujunenud kaasaegne ristiusu kiriku õpetus «kolmain-
susest», mille kohaselt kolm korda üks ei võrdu kolmega
vaid ühega.

«Nelipüha» langeb murrangulisele momendile põlluma-
janduses — üleminekule kevadelt suvele. Venemaal sulaski
nelipüha kokku kevadiste paganlike pühadega — «svjatki»
ja «semikiga». Nimelt sellel perioodil loovad viljad pead
ja hakkavad õitsema, arenevad rohttaimed ja hinnatakse
umbkaudseid väljavaateid viljasaagiks. Muistsete slaav-
laste kujutluste kohaselt elunesid taimedes, lilledes, puu-
des ja rohtudes erilised vaimud. Nende vaimude tahtest
pidigi sõltuma vilja- ja heinasaak. Arvati, et vaimud
armastavad elama asuda eriti kasekestesse, mis selleks
ajaks olid juba lehis. Seoses sellega toimus «semiki» ajal
mitmesuguste nõiakommete täitmine põldudel ja aasadel
ning «puhastati» elamuid igasugusest «roojusest». Ela-
mute kaunistamine kaskedega, põrandate ülepuistamine
rohuga, neidude ja naiste poolt pidulikkude söömingute
korraldamine ehitud puude all, — kõik see tulenes muist-
sete slaavlaste uskumusest taimede vaimudesse, peegeldas
inimeste abitust võitluses loodusega ja lõpuks ka mõisniku-
ja kulakluseorjusest tingitud sotsiaalset mahasurutust.
Vaatamata sellele, et ristiusu kirik muutis «semiki» «neli-
pühaks», pühitseti teda kõige vähem uduse ja absurdse
jumala kolmainuse dogma auks, vaid rohkem muistsete
põllunduslike religioossete kommete igandina.

Üsna laialt levinenud pühadeks olid omal ajal nõnda-
nimetatud «templipühad». Need olid kohalikud pühad, keh-
testatud ühe või teise «pühaku» või «jumalaema» auks,
kelle nimi oli antud kohalikule kirikule, selle kabelile või

altarile. Isegi veel praegu püsivad need pühad teatava osa usklikke elukorras.

Ammu möödunud aegadel, kui Venemaa oli veel killustatud paljudeks vürstiriikideks, püüdsid vürstid ja bojaarid soetada endale oma «pühakuid», keda oleks loetud nende vürstiriikide ja pärusmõisade taevasteks «kaitsjateks». Hiljem, kui igale kogudusele omistati oma «pühak» või oma «jumalaema», hakati neid lugema juba kogu antud koguduse või teatava küla «kaitsjaks». «Templi-pühad» olid antud kogudusele või külale puhkepäevadeks. Kohalikes kirikutes toimusid neil päevil erilised jumalateenistused selle või teise «pühaku», «jumalaema» või «imettegeva» ikooni auks, mille järel vaimulikud käisid maja-majalt läbi kõik usklikud, ühtlasi sisse nõudes vastavat tasu raha, kanade, lina, lõuendi, munade, vilja jne. näol. Pärast niisugust ringkäiku venis mõnikord mõne papi järel terve voor annetusi. Preestri külaskäigust kohalikul kirikupühäl ei võinud keegi loobuda. Töötamist sel päeval loeti patuks.

Kohalikud kirikupühad olid ekspluataatorlike klasside käes esiteks veel suuremaks usuliste eelarvamuste, pimeduse ja ebausule levitamise vahendiks töötajate hulgas. Teiseks olid nad omapäraseks «ventiiliks» pärisorjusliku ekspluateerimisega maha rusutud talurahva pisarate, mure ja meeleheite eemale juhtimisel. Kohalikel kirikupühadel toimus usu ja selle kultuse intensiivne propaganda. Neid pühi saatsid tihti joomingud, kaklused, pussitamisid, tapmised ja tulekahjud. Religiooni ja viina uputasid töötajad oma inimliku kuju ning oma nõudmised vähegi inimväärseks eluks.

Mõisnikud ja kapitalistid, nendest varem aga vürstid ja bojaarid, sisendasid kohalikel kirikupühadel töötajaile ideid nende religioossete veendumuste ühtsusest ja «ühtsusest jumala ja pühakute ees», vajadusest üheskoos, «ühe kristliku perekonnana» paluda «kaitsjat», kelle auks oli kehtestatud püha. Töötajaile sisendati, et kohalikud «pühakud» ja kohalikud «imettegevad» ikoonid osutavad erilist kaitset just antud kogudusele või külale, mõistavad kohalikke hädasid «paremini» kõikidest teistest «pühakutest», ja et nimelt nende «tegevusest» sõltub heaolu, viljasaak, perekonnaõnn ja jõukus. Sellespärast, õpetas vaimulikud, tuleb eriti austada kohalikke pühakuid ja «kaitsjaid», teha nendele igati meelehead ja pühitseda nende auks pühasid.

Vaimulikud sisendasid mõisniku ja kulaku rõhumisest maha surutud talupojale ideed, et ainult usk päästab teda kannatustest ja hädadest, viletsusest ja näljast, ning püüdsid sellega tappa temas igasugust usku oma jõusse, mõistusesse ning võimalusse orjuse köidikud ära heita revolutsioonilisel teel.

Igasuguste põllumajanduslike tööde sobitamine vastavate religioossete pühadega tõi tohutut kahju selletagi viletsale talumajandusele. Tihti tõi see kaasa külvi, heinateo ja viljakoristamise hilinemise, rääkimata sellest, et usk «pühakutesse» ja põllumajanduse «kaitsemisesse» nende poolt pidurdas vähesemategi agronoomiliste teadmiste levimist talurahva seas. Ja paljud revolutsioonieelse Venemaa pimedad, mõisnike ja kulakute rõhumisest maha surutud, looduse ja ühiskonna nende või teiste nähtuste põhjusi mitte mõistvad talupojad uskusid, et mitmesuguste religioossete kombetalituste ja pühade abil on ehk võimalik saada niigi palju saaki, et ajada kokku ots otsaga. Talupoja niisugune abitus looduse stiihiliste jõudude ees sõltus eelkõige uskumatult raskest rõhumisest, millele ta allus kodanlik-feodaalse Venemaa tingimustes.

1912. a. kirjutas V. I. Lenin: «Röövitud paljaks mõisnike poolt, maha rõhutud ametnike omavolist, mässitud politseiliste keeldude, kiusude ja vägivalda võrkudesse, seotud strasnike, pappide ja semstvoülemate uusima valvega, on talupojad niisama kaitsetud stiihiliste õnnetuste ja kapitali vastu, kui Aafrika metslased.»¹ Rahvamasside elus esinevate paljude eelarvamuste ja ebausu, mida intensiivselt levitas kirik, põhjusteks olid vaesus, vaimupimedus ja poliitiline õigusetus.

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon, sotsialismi võit meie maal, maailma kõige eesrindlikum sotsialistlik põllumajandus, looduse ümberkujundamise hiiglasliku stalinliku plaani edukas ellurakendamine, eesrindlik mitšuurlilik põllumajandusteadus, mille on omandanud miljonid eesrindlikud kolhoosnikud, — need on põhjused, mis on toonud sotsialistliku kolhoositalurahva vahetult looduse plaanipärasele juhtimisele ja tema jõudude töötajate huvidele allutamisele. Meie silmade ees täitub looduse suure ümberkujundaja I. V. Mitšurini ennustus: «Ma näen, et kolhoosikord, mille vahendusel kommunistlik partei alus-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 17. kd., lk. 473 (v. k.).

tab maa uuendamise üritust, viib töötava inimkonna tõelisele valitsemisele loodusjõudude üle.»

Hiiglaslike kommunismi suurehituste — Kuibõševi ja Stalingradi hüdroelektrijaama, Volga—Doni kanali — teostamine annab igal aastal rahvamajandusele kümneid miljardeid kilovatt-tunde elektrienergiat, võimaldab veega varustada ja niisutada miljoneid hektareid maad. Põud ja perioodilised ikaldused, mis sajandeid on rõhunud Venemaa rahvaid, likvideeritakse nõukogude inimeste kui maa tõeliste peremeeste poolt. Ja see saab olema suurimaks teaduse, töö ja nõukogude inimeste kangelaslikkuse võiduks, inimeste võiduks, kes heites ära usu jumalatesse, imedesse ja üleloomulikkusesse, muudavad julgelt maa nägu, ehitavad tehaseid ja elektrijaamu mitte kapitalistidele, vaid endale, oma sotsialistlikule kodumaale selleks, et teha teda veel võimsamaks ja õnnelikumaks.

Õeldust järgneb, et nendel nõukogude inimestel, kes on veel teadusevastaste religioossete eelarvamuste küttes, tuleb otsustavalt ja lõplikult katkestada nendega sidemed.

Religioossete igandite täieliku ületamise eest nõukogude inimeste teadvuses ja igapäevases elus

Nõukogude võimu aastate jooksul on nõukogude inimeste vaimne pale põhjalikult muutunud. «Me ei ole enam need venelased, kes me olime enne 1917. aastat,» rääkis A. A. Ždanov, «ja Venemaa ei ole meil enam sama, ning iseloomgi on meil teine. Me oleme muutunud ja kasvanud koos nende suurte ümberkujundamistega, mis meie maa ilme põhiliselt ümber on muutnud.»¹

Heites kõrvale religioosset muinasjutud fantastiliste üleloomulike jõudude segamisest looduse ja ühiskonna arenemise seadustesse, vallutab marksistlik-leninliku teadusega relvastatud nõukogude inimene kõrbeid, ehitab hiiglaslikke elektrijaamu, saavutab ennekuulmatuid viljasaake, mis vanal ajal oleksid paistnud imena, võitleb edukalt haigustega, millesse varem suri miljoneid inimesi, ehitab tööd kergendavaid keerulisi masinaid ja muudab oma elu üha

¹ A. A. Ždanov, Kõne ajakirjade „Zvezda“ ja „Leningrad“ kohta. „Looming“, 1946, nr. 10/11.

rõõmsamaks, kultuursemaks ja jõukamaks. Väga hästi on nõukogude inimesest kirjutanud luuletaja Lebedev-Kumatš:

Saab võitu nii poolusest, taigast,
kui jõgedest; maapinna alt
toob varandust; mäed lükkab paigast
lihtrahvas Nõukogudemaalt.
Kui muinasjutt võimas ja vahva,
tal taevasse küündivad käed,
Nõukogude lihtne töörahvas
loob imesid, kus aga läeb.

Nõukogude inimene on igaveseks vabanenud kapitalistlikust orjusest ja ekspluateerimisest. Seltsimees Stalin näitas, et «iga viimanegi Nõukogude kodanik, vaba kapitalismi ahelatest, seisab peajao kõrgemal igast kapitalistliku orjuse iket turjal kandvast välismaisest kõrgelseisvast ametnikunärust...»¹

Nõukogude inimesele on omane erk, selge ja optimistlik vaade maailmale ning oma tulevikule. Ta on veendunud oma ürituse õigsuses. Teadlikult, rõõmsalt ja vaimustusega ehitab ta uut, helget kommunismi-maailma. Tema moraalsed omadused erinevad järsult religioossest moraalist, mis õnnistab kodanlikku korda, poogib inimestele külge äärmist individualismi, julmust, silmakirjalikkust, valet, valevagadust ja pettust.

Nõukogude inimese moraalsete omaduste kõrgeimaks väljenduseks on tema piiritu armastus oma sotsialistliku kodumaa, Nõukogude valitsuse ja kommunistliku partei vastu, rahvaste sõpruse ideoloogia, hool ühiskondliku omandi säilitamise eest, isiklike huvide allutamine ühiskondlikele, teadlik kommunistlik suhtumine töösse, ennastohverdatus ja kangelaslikkus nii töös rahva hüvanguks kui ka oma kodumaa kaitsmisel. Ja loomulikult on eesrindlik nõukogude inimene vaba ükskõik missugustest religioossetest eelarvamustest ja ebausust, mis on täiesti sobimatud teadusliku materialistliku maailmavaatega.

Kuid siiski on meil veel teatav hulk inimesi, kes pole lõplikult katkestanud sidemeid religioossete eelarvamustega. Need eelarvamused ei lase usklikel olla aktiivsed ja teadlikud kommunismiehitajad. Sellepärast inimeste teadvuses kapitalismi igandite võitmine, milleta ei saa ehitada kommunistlikku ühiskonda, sisaldab endas ka religioosete

¹ J. Stalin, Leninismi küsimusi. Tallinn, 1952, lk. 550.

igandite võitmist. Ja mitte ainult sellepärast, et nad risustavad nõukogude inimeste teadvust ja elu-olu teadusevastaste kujutlustega maailmast, loodusest ning ühiskonnast, vaid ka sellepärast, et nad segavad meie progressiivset liikumist kommunismi poole.

Ja tõesti: NSV Liidu rahvaste sõprusele ja koostööle vastandab religioon leppimatus ja vaenu teiseusuliste vastu; nõukogude rahva suurele moraalsele omadusele — nõukogude patriotismile — vastanduvad religioossed muinasjutud mingisugusest «taevasest isamaast», mille poole peavad olema pööratud kõik inimese mõtted; ühiskondlike huvide domineerimisele isiklike huvidega võrreldes vastandab religioon hoolitsuse ainult enda eest («Igaüks enda eest, ainult jumal kõikide eest»); nõukogude inimeste loovale kollektiivsele tööle seab religioon vastu passiivsuse, tahtetuse, saatusele alistumise ja lootused vaid «jumala abile»; materialistlikule maailmavaatele — religioosset õpetused imedest ning fantastiliste üleloomulike jõudude vahelesegamisest loodusesse ja ühiskondlikku ellu; sotsialistlikule elukorrale — vana elukorra; vabale kommunistlikule tööle — vaated tööle kui «jumala needusele»; nõukogude inimeses vajaliku valvsuse ja Nõukogude riigi vaenlaste vastu püha viha kasvatamisele — religioosset reaktsioonilised õpetused «armastusest ja üldisest andeksandmisest vaenlastele»; meie nõukogulikule suhtumisele naisesse kui sotsialistliku ühiskonna võrdõiguslikku töötajasse, kui võimsasse jõusse, kes käsikäes mehega ehitab kommunismi, vastandab religioon vaated naisele kui «alamale», «patusele», «mitte täisväärtuslikule» olendile jne. jne. Meie ideoloogia ja moraali leppimatus ja vaenulikkus reaktsioonilise ja teadusevastase religioosse ideoloogia vastu on täiesti silmanähtav. Religioossetes kombetalitustes ja pühades on nagu kondenseeritud religioosse maailmavaate kogu teadusevastatus ja reaktsioonilisus.

Nõukogude inimestel on omad revolutsioonilised rahvalikud pühad, millede ajal tähistatakse tõelisi sündmusi töötajate võitlusest kapitalistlikust orjusest vabanemise eest. Iga niisuguse püha aluseks on mitte müüdid, ebausk ja väljamõeldised, vaid tõelised ajaloolised faktid, mälestused tõeliselt toimunud ajaloolistest sündmustest ning tõelistest tegelastest ja kangelastest — osavõtjaist töötajate suurest võitlusest enda vabastamise eest. Nõukogude rahvalike pühade ja religioossete pühade vahel on kuris-

tik. Meie pühad pole «saatusesele» ja «jumala tahtele» alistumise, jõuetuse, kannatuse ja leppimise pühad, vaid võidu- ja meie kodumaa ning kogu töötava inimkonna veel parema tuleviku eest peetava võitluse pühad. Need on vabastatud töö pühad, päevad miljonite tööliste, talupoegade ja intelligentsi mobiliseerimiseks järjekordsete lahinguülesannete lahendamisele kommunistliku ühiskonna ülesehitamisel. Need on pühad nõukogude inimeste — sotsialistliku kodumaa kaitsjate ja töökangelaste — auks. Need pühad on koos sotsialismiga saanud juba osaks meie igapäevasest elust. Kas on võimalik nõukogude rahvalikke pühasid võrrelda religioossete pühadega, mis jutlustavad tahtetust, ebausku, orjameelsust olematute üleloomulike jõudude ees, nukrust ja loobumist maapealsetest rõõmudest?

Maal seavad praegu kolhoosnikud tihtilugu sisse oma uusi kohalikke pühi, nagu näiteks «Lõikusepüha», «Kolhoosile maa igaveseks kasutamiseks andmise akti kätteandmise päev», «Nõukogude Armee poolt (linna, küla, oblasti) saksa fašistidest vabastamise päev» jt. Need on nõukogude kolhoosnike rõõmu ja uhkuse päevad oma töö ja oma suure kodumaa üle.

Töötava inimese perekonnas on lapse sündimine alati olnud suureks sündmuseks. Kui aga revolutsioonieelsel Venemaal (nagu ka kaasaegsetes kapitalistlikes maades) lapse sündimine töölisel ja talupojal oli üsna sagedasti raskeks sündmuseks, mis oli seotud muredega «uue suu» toitmise pärast, siis meie Nõukogudemaa on lapse sündimine tõeliselt suur rõõm, tõeline perekonnaõnn, seda tähistatakse erilise perekonnaõhtuga, millele kaugeltki mitte juhuslikult pole antud nimeks «oktjabrinõ». Nõukogude laste ees seisab mitte puuduste, kannatuste, vaevade ja orjuse tee, nagu see on iseloomulik kapitalismile ja mida on alati õnnistanud ristiusu kirik ristimise kombetalitusega, vaid avar helge tee õnnelikkude ja rõõmsasse lapsepõlve, haridusele, kaunile noorusele ja loovale vabale tööle.

Suurepäraselt toimib meie nõukogude noorsugu alan-dava ja mõttetu religioosse laulatuskombeta abielludes. Nõukogude pulmad on tõeline perekonnapiidu, kahe vabalt üksteise valinud inimese võrdõigusliku liidu püha. Meie nõukogude elus saadavad pulmi rahvalaulud, naljad ja igat laadi õnnesoovid noorpaarile, kuid siin pole jälgegi reli-

gioonist ja selle õpetustest abielluva naisterahva orjasatuse kohta. Nõukogude kunstnikud on loonud rea pulmi (eriti kolhoosipulmi) kujutavaid maale. Nendest maalidest õhkub tõelist õnne, elurõõmu ja noorte nõukogude inimeste eneseväärtuse teadvust.

Kõik eespoolõeldu tõendab, et religioossed eelarvamused on vasturääkivuses nõukogude inimeste huvide ja kogu elulaadiga. Sellepärast tuleb nad võita.

Religioossete eelarvamuste ja ebausude ideeline võitmine nõukogude inimeste teadvuses ja igapäevases elus on koostisosaks kogu meie töös töötajate kommunistlikul kasvatamisel. Uus nõukogude inimene uue vaimse palgega peab olema täiesti vaba vana ekspluataatorliku ühiskonna ideoloogia jäänustest — religioonist, selle kombetalitustest ja pühadest.

Toimetaja R. Mägi.

Tehniline toimetaja E. Ridaia.

Korrektorid: A. Sepp ja E. Tilik.

Ladumisele antud 16. IV 1953. Trükkimisele antud 15. V 1953. Trükkarv 10 000. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 2,25. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 1,85. Arvutuspoognaid 2,08. MB-05713. Tellimise nr. 788. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn. Pikk t. 54/58.

На эстонском языке.

Hind rubl. 1.—

Rbl. 1.—

A-17346

141

A

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00317917.5